UOT: 37.02:338.48
Sevda CƏFƏROVA
Naxçıvan Dövlət Universiteti,
Sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, baş müəllim
e-mail: ceferovas@gmail.com
https://orcid.org/0009-0008-5750-1291

TURİZM SAHƏSİNDƏ TƏDRİS PROSESLƏRİNİN İDARƏ OLUNMASI

Xülasə: Turizm sahəsində tədris proseslərinin idarə olunması müasir dövrdə strateji əhəmiyyət kəsb edən bir istiqamətdir. Bu sahənin idarə olunması yalnız nəzəri biliklərin ötürülməsi ilə kifayətlənmir, həm də tələbələrdə praktiki bacarıqların, idarəetmə vərdişlərinin və peşə etikası prinsiplərinin formalaşdırılmasını hədəfləyir. Tədris prosesinin effektiv idarə olunması üçün müasir kurikulumların hazırlanması, təlim metodlarının innovativ texnologiyalarla zənginləşdirilməsi və təhsil müəssisələrinin turizm sənayesi ilə əməkdaşlığının gücləndirilməsi əsas prioritetlərdəndir.

Rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi, onlayn tədris platformalarının istifadəsi və beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi tədris prosesinin çevik və səmərəli idarə olunmasına şərait yaradır. Bu yanaşma həm tələbələrin müasir turizm bazarının tələblərinə uyğun hazırlanmasını, həm də təhsil sistemində keyfiyyət və şəffaflığın artırılmasını təmin edir. Eyni zamanda, beynəlxalq qurumlarla əməkdaşlıq və ikili diplom proqramları turizm təhsilinin qlobal səviyyədə tanınmasına mühüm töhfə verir.

Turizm təhsili sistemində innovativ metodların, rəqəmsal texnologiyaların və interaktiv təlim modellərinin tətbiqi tədrisin keyfiyyətini artırır, tələbələrin yaradıcılıq və analitik düşünmə qabiliyyətini inkişaf etdirir. Eyni zamanda, turizm müəssisələri ilə ali və orta ixtisas təhsil müəssisələri arasında əməkdaşlıq, təcrübə proqramlarının təşkil olunması və dual təhsil modellərinin tətbiqi bu sahədə kadr potensialının gücləndirilməsinə xidmət edir. Nəticə etibarilə, turizm sahəsində tədris proseslərinin səmərəli idarə olunması ölkənin iqtisadi və mədəni inkişafına töhfə verən, yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin formalaşmasını təmin edən mühüm amildir.

Azərbaycanın zəngin mədəni və təbii irsi nəzərə alındıqda, turizm təhsilinin idarə olunması milli dəyərlər və yerli potensial üzərində qurulmalıdır. Bu, həm ölkənin turizm sahəsində rəqabət qabiliyyətini artırır, həm də milli irsin qorunmasına xidmət edir. Nəticə etibarilə, turizm sahəsində tədris proseslərinin səmərəli idarə olunması həm peşəkar kadr hazırlığının keyfiyyətini yüksəldir, həm də ölkənin iqtisadi və mədəni inkişafına mühüm töhfə verir.

Açar sözlər: turizm tədrisi, turizm işçiləri, tədrisin idarə olunması, peşəkar turizmçilər, bələdçilik və s.

Sevda JAFAROVA

MANAGEMENT OF EDUCATIONAL PROCESSES IN THE FIELD OF TOURISM

Abstract: Management of educational processes in the field of tourism is a direction of strategic importance in the modern era. The management of this field is not only limited to the transfer of theoretical knowledge, but also aims to form practical skills, management habits and principles of professional ethics in students. The main priorities for the effective management of the educational process are the preparation of modern curricula, enrichment of training methods with innovative technologies and strengthening the cooperation of educational institutions with the tourism industry.

The application of digital technologies, the use of online educational platforms and the study of international experience create conditions for flexible and efficient management of the educational process. This approach ensures both the preparation of students in accordance with the requirements of

the modern tourism market and the increase in quality and transparency in the education system. At the same time, cooperation with international organizations and dual diploma programs make a significant contribution to the global recognition of tourism education.

The application of innovative methods, digital technologies and interactive learning models in the tourism education system increases the quality of teaching, develops students' creative and analytical thinking skills. At the same time, cooperation between tourism enterprises and higher and secondary specialized educational institutions, the organization of internship programs and the application of dual education models serve to strengthen the human resource potential in this field. Consequently, the effective management of educational processes in the tourism sector is an important factor contributing to the economic and cultural development of the country and ensuring the formation of highly qualified specialists.

Considering the rich cultural and natural heritage of Azerbaijan, the management of tourism education should be based on national values and local potential. This both increases the country's competitiveness in the tourism sector and serves to protect the national heritage. As a result, effective management of educational processes in the tourism sector both improves the quality of professional personnel training and makes a significant contribution to the economic and cultural development of the country.

Keywords: tourism education, tourism workers, education management, professional tourism workers, guiding, etc.

Севда ДЖАФАРОВА

УПРАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМ ПРОЦЕССОМ В СФЕРЕ ТУРИЗМА

Абстракт: Управление образовательным процессом в сфере туризма является стратегически важным направлением в современную эпоху. Управление в этой сфере не ограничивается только передачей теоретических знаний, но и направлено на формирование у студентов практических навыков, управленческих навыков и принципов профессиональной этики. Основными приоритетами эффективного управления образовательным процессом являются разработка современных учебных программ, обогащение методов обучения инновационными технологиями и укрепление сотрудничества образовательных учреждений с туристической индустрией.

Применение цифровых технологий, использование онлайн-образовательных платформ и изучение международного опыта создают условия для гибкого и эффективного управления образовательным процессом. Такой подход обеспечивает как подготовку студентов в соответствии с требованиями современного рынка туризма, так и повышение качества и прозрачности системы образования. В то же время сотрудничество с международными организациями и программы двойных дипломов вносят значительный вклад в глобальное признание туристического образования.

Применение инновационных методов, цифровых технологий и интерактивных моделей обучения в системе туристского образования повышает качество преподавания, развивает творческое и аналитическое мышление студентов. Взаимодействие предприятий сферы туризма с высшими и средними специальными учебными заведениями, организация стажировок, применение моделей дуального образования способствуют укреплению кадрового потенциала в данной сфере. Следовательно, эффективное управление образовательными процессами в сфере туризма является важным фактором, способствующим экономическому и культурному развитию страны, формированию высококвалифицированных специалистов.

Учитывая богатое культурное и природное наследие Азербайджана, управление туристическим образованием должно основываться на национальных ценностях и местном потенциале. Это повышает конкурентоспособность страны в сфере туризма и служит защите национального наследия. В результате эффективное управление образовательными процессами в сфере туризма не только повышает качество профессиональной подготовки кадров, но и вносит значительный вклад в экономическое и культурное развитие страны.

Ключевые слова: туристическое образование, работники сферы туризма, управление образованием, профессиональные работники сферы туризма, экскурсоводство и др.

Giriş

Turizm müasir dövrdə dünya iqtisadiyyatının ən dinamik inkişaf edən sahələrindən biri kimi xüsusi əhəmiyyətə malik olmaqdadır. Bu sahənin dayanıqlı və səmərəli inkişafı üçün peşəkar kadr potensialı əsas şərtlərdən sayılır. Peşəkar turizm işçilərinin hazırlanması isə səmərəli tədris prosesinin qurulması və bu prosesin idarə olunması ilə sıx bağlıdır. Tədris prosesi yalnız biliklərin ötürülməsi deyil, həm də bacarıq, təcrübə, yaradıcılıq və analitik düşüncə formalaşdıran çoxşaxəli pedaqoji sistemdir. Turizm sahəsində tədrisin idarə olunması həm nəzəri biliklərin, həm də praktik vərdişlərin mütənasib şəkildə formalaşdırılmasını tələb edir.

Turizm təhsili öz spesifik xüsusiyyətlərinə görə digər ixtisaslardan fərqlənir. Bu sahədə tədris prosesi təkcə auditoriya şəraitində deyil, həm də real mühitdə – mehmanxanalarda, turizm agentliklərində, bələdçilik və xidmət müəssisələrində həyata keçirilir. Ona görə də tədris prosesinin idarə olunması burada daha çevik, situativ və nəticəyönümlü olmalıdır. Əgər ənənəvi ixtisaslarda tədrisin idarə olunması əsasən nəzəri tədris planı üzərində qurulursa, turizmdə bu proses təcrübə, əmək bazarı tələbləri və müasir texnologiyaların inteqrasiyası ilə uzlaşdırılmalıdır [5, s. 72].

Tədris prosesinin idarə olunması təhsil sisteminin əsas komponentlərindən biridir. Bu anlayış tədris fəaliyyətinin planlaşdırılması, təşkili, həyata keçirilməsi, monitorinqi və qiymətləndirilməsini əhatə edir. Turizm sahəsində bu proses daha mürəkkəbdir, çünki burada idarəetmə həm akademik, həm də praktiki səviyyədə həyata keçirilir. Tədris planlarının hazırlanması zamanı əmək bazarının tələbləri, beynəlxalq turizm standartları, yerli mədəni və iqtisadi reallıqlar nəzərə alınmalıdır.

Turizm təhsili idarə olunarkən əsas məqsəd müasir tələblərə cavab verən, analitik düşüncəyə malik, kommunikativ bacarıqları yüksək, dil biliklərinə və texnoloji savadlılığa sahib mütəxəssislər yetişdirməkdir. Bu məqsədə nail olmaq üçün idarəetmə prosesi sistemli şəkildə qurulmalıdır. Tədris planı strateji sənəd kimi çıxış edir və burada məqsədlər, fənn strukturu, təlim nəticələri, praktik fəaliyyət formaları və qiymətləndirmə mexanizmləri dəqiq müəyyən olunmalıdır.

Turizm müasir dövrdə iqtisadiyyatın ən dinamik sahələrindən biri olmaqla yanaşı, həm də mədəni, sosial və elmi təlim-tədris baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir. Qloballaşma şəraitində turizmin inkişafı yalnız təbii resurslardan istifadə və xidmət sektorunun genişlənməsi ilə deyil, həm də bu sahədə savadlı, peşəkar və müasir düşüncəli kadrların hazırlanması ilə birbaşa əlaqəlidir. Turizm sahəsində insan amili əsas hərəkətverici qüvvə hesab olunur. Buna görə də turizm yönümlü tədris proseslərinin düzgün tənzimlənməsi, onun elmi-metodik əsaslarla təşkil olunası və praktik bacarıqların formalaşdırılması günümüzün vacib tələblərindən biridir.

Bununla yanaşı, turizm sahəsində tədris prosesi çoxşaxəli xarakter daşıyır. O, yalnız nəzəri biliklərin ötürülməsi ilə məhdudlaşmır, həm də tələbələrin təcrübə, ünsiyyət, idarəetmə, marketinq, mədəni irs və ekoloji biliklər sahəsində bacarıqlarını formalaşdırmağı hədəfləyir. Turizm təhsili, mahiyyət etibarilə, tətbiqi yönümlü bir sistemdir. Bu sistemdə təlim prosesinin tənzimlənməsi — yəni məqsədin, məzmunun, metodların, qiymətləndirmə meyarlarının və nəticələrin planlı şəkildə əlaqələndirilməsi — mühüm pedaqoji funksiyadır.

Turizm tədrisinin mahiyyətini formalaşdıran əsas prinsiplərdən biri inteqrativlikdir. Bu sahədə coğrafiya, iqtisadiyyat, mədəniyyətşünaslıq, psixologiya, ekologiya və menecment elmləri arasında qarşılıqlı əlaqə yaradılır. Bu baxımdan, turizm yönümlü tədris proqramlarının tənzimlənməsi çoxfaktorlu bir prosesdir. Tədris planlarında həm nəzəri biliklər, həm də praktiki fəaliyyətə yönəlmiş fənlər balanslaşdırılmalıdır. Tələbələr yalnız turizm anlayışlarını öyrənməməli, eyni zamanda real situasiyalarda qərar qəbul etmə, turistlərlə ünsiyyət qurma, tur planlaşdırma və xidmət keyfiyyətini təmin etmə bacarıqlarını da inkişaf etdirməlidirlər.

Turizm sahəsində tədris prosesinin idarə olunmasında pedaqoji yanaşmalar mühüm rol oynayır. Bu sahədə tələbələrin yalnız nəzəri bilikləri deyil, həm də davranış, ünsiyyət, mədəniyyətlərarası münasibət və etik normalar kimi bacarıqları formalaşdırılır. Buna görə də tədris prosesinin idarə olunması zamanı pedaqoji metodların seçimi çox əhəmiyyətlidir. Layihə əsaslı təlim, situasiya analizi, simulyasiya, praktiki təlim və "case study" üsulları turizm təhsilinin effektivliyini artıran əsas metodlardır [3].

Turizm tədrisinin idarə olunması proseslərində yeni çağırış və tələblərin nəzərə alınması

Müasir dövrdə turizm tədrisinin idarə olunması informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi ilə sıx bağlıdır. Rəqəmsal platformalar, onlayn təlimlər, virtual ekskursiyalar və elektron qiymətləndirmə sistemləri tədris prosesinin idarə edilməsində çeviklik və şəffaflıq yaradır. Bu vasitələr müəllim-tələbə əlaqəsini gücləndirir, təlimin fərdiləşdirilməsini və məsafədən idarə olunmasını təmin edir. Belə sistemlər sayəsində turizm təhsili coğrafi məhdudiyyətləri aradan qaldırır və beynəlxalq səviyyədə əlaqələndirilmiş mühit yaradır.

Turizm sahəsində tədris proseslərinin idarə olunması həm də insan resurslarının idarə edilməsini əhatə edir. Burada müəllim heyətinin peşəkarlığı, ixtisasartırma imkanları və pedaqoji bacarıqları xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Müəllim yalnız nəzəri məlumat verən şəxs deyil, həm də tələbələr üçün nümunə, bələdçi və motivasiya mənbəyidir. Buna görə də tədrisin idarə olunmasında müəllimlərin davamlı inkişafına yönəlik proqramlar, təcrübə mübadiləsi və beynəlxalq təlimlər mühüm yer tutur.

Tədris prosesinin effektiv idarə olunması üçün qiymətləndirmə mexanizmi də düzgün qurulmalıdır. Qiymətləndirmə təkcə imtahan və testlərlə məhdudlaşmamalı, tələbənin praktik fəaliyyətini, yaradıcılığını, problem həll etmə bacarığını da əks etdirməlidir. Turizm sahəsində tədris nəticələri çox vaxt real mühitdə – turların təşkilində, qonaqlarla ünsiyyətdə və xidmət keyfiyyətində özünü göstərir. Buna görə də formativ və summativ qiymətləndirmə üsullarının vəhdəti tətbiq olunmalıdır [2, s. 99].

Turizm təhsilinin idarə olunmasında beynəlxalq təcrübədən yararlanmaq vacibdir. Avropa və Asiya ölkələrində turizm üzrə tədris modelləri uzun illərin elmi-pedaqoji təcrübəsinə əsaslanır. Məsələn, İsveçrə, İtaliya və Sinqapur kimi ölkələrdə turizm təhsili real biznes mühiti ilə sıx əlaqədə qurulur. Bu modellərdə tələbələr təhsil aldıqları dövrdə həm də turizm müəssisələrində işləyir, xidmət göstərmə mədəniyyətini praktik olaraq öyrənirlər. Azərbaycan da bu təcrübədən yararlanaraq öz təhsil sistemində "dual tədris" və "kooperativ təlim" modellərini tətbiq edə bilər.

Turizm tədrisinin yeni keyfiyyət mərhələlərində strateji planlaşdırma və sosial məsuliyyət

Tədris prosesinin idarə olunmasında strateji planlaşdırma mühüm yer tutur. Hər bir turizm təhsili müəssisəsi özünün uzunmüddətli inkişaf planına malik olmalıdır. Bu plan təhsil siyasətini, kadr hazırlığına tələbatı, beynəlxalq əməkdaşlıq istiqamətlərini, elmi-tədqiqat fəaliyyətini və sosial

məsuliyyət layihələrini əhatə etməlidir. Belə yanaşma təhsil müəssisəsini sadəcə tədris mərkəzi deyil, həm də turizm sahəsinin elmi və innovativ inkişafına dəstək verən mərkəzə çevirir.

Turizm sahəsində tədris proseslərinin idarə olunması həm də menecment bacarıqlarının inkişafını tələb edir. Tədris prosesinin təşkilində planlaşdırma, koordinasiya, nəzarət və liderlik keyfiyyətləri ön plana çıxır. İdarəetmədə əsas məqsəd yalnız tədrisin gedişinə nəzarət deyil, həm də onun nəticələrinin davamlı olaraq təkmilləşdirilməsidir. Bu məqsədlə tədris idarəçiləri arasında komanda işi, qarşılıqlı əməkdaşlıq və innovativ düşüncə təşviq olunmalıdır.

Turizm təhsili prosesinin tənzimlənməsi dövlət siyasəti, milli təhsil strategiyası və beynəlxalq standartlarla uzlaşdırılmalıdır. Azərbaycanda bu istiqamətdə mühüm addımlar atılmışdır. "Turizm haqqında Qanun", "Təhsil haqqında Qanun", eləcə də "Azərbaycan Respublikasında turizmin inkişafına dair Dövlət Proqramı" bu sahədə tədrisin məzmununun formalaşdırılmasına təsir göstərir. Bu sənədlərdə qeyd olunur ki, turizm sahəsində kadr hazırlığı beynəlxalq əmək bazarının tələblərinə uyğun olmalı, ixtisaslı mütəxəssislərin formalaşdırılmasını təmin etməlidir.

Müasir tədris prosesi tələbəyönümlü yanaşmaya əsaslanmalıdır. Bu yanaşma tələbənin aktiv öyrənməsini, yaradıcı düşünməsini və müstəqil qərar vermə bacarığını stimullaşdırır. Turizm ixtisaslarında bu yanaşma xüsusilə vacibdir, çünki gələcək mütəxəssis real situasiyalarda operativ və etik davranmağı bacarmalıdır. Tənzimlənmiş tədris prosesi bu məqsədlərə nail olmaq üçün planlı şəkildə qurulmalıdır: fənlərin ardıcıllığı, praktik məşğələlərin vaxt bölgüsü, qiymətləndirmə meyarlarının obyektivliyi və nəticələrin monitorinqi sistemli şəkildə aparılmalıdır.

Tədris prosesinin tənzimlənməsində əsas komponentlərdən biri praktiki təlimdir. Turizm sahəsində nəzəri biliklərin praktik tətbiqi xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Tələbələr ekskursiya bələdçiliyi, turizm obyektlərinin idarə edilməsi, otel və restoran xidmətləri, beynəlxalq turizm münasibətləri, ekoturizm və mədəni turizm istiqamətlərində praktiki məşğələlərə cəlb olunmalıdırlar. Bu praktikumlar real turizm müəssisələri, muzeylər, mehmanxanalar və turizm şirkətləri ilə əməkdaşlıq şəraitində həyata keçirildikdə təlimin keyfiyyəti yüksəlir.

Turizm təhsili həm də mədəni dəyərlərin qorunmasına yönəlmiş sosial prosesdir. Turizm mütəxəssisləri yalnız iqtisadi fəaliyyətlə məşğul olmur, eyni zamanda mədəni irsin qorunması, ekoloji balansın saxlanması və yerli icmaların rifahına töhfə verir. Buna görə də tədris prosesinin idarə olunması zamanı sosial məsuliyyət və etik davranış prinsipləri əsas prioritetlərdən biri olmalıdır. Tədris planlarında ekoturizm, mədəni irs menecmenti və davamlı inkişaf kimi mövzuların yer alması müasir dövrün zərurətidir [4, s. 87].

Müasir təhsil sistemində innovasiyalar və rəqəmsallaşma tədris prosesinin idarə olunmasında çevik modellərin tətbiqini tələb edir. Süni intellekt texnologiyaları, məlumat analitikası və rəqəmsal qiymətləndirmə vasitələri tədrisin keyfiyyətini yüksəltmək üçün yeni imkanlar yaradır. Bu vasitələrlə tələbələrin öyrənmə tərzi, maraqları və zəif tərəfləri daha asan müəyyən edilir, fərdi tədris planları hazırlanır. Nəticədə tədrisin idarə olunması daha səmərəli və tələbəyönümlü olur.

Turizm sahəsində tədris proseslərinin idarə olunmasında həm də dövlət siyasətinin rolu mühümdür. Turizm təhsilinə dair normativ-hüquqi baza, kadr hazırlığına dövlət sifarişi, beynəlxalq sertifikat sistemlərinin tanınması bu sahənin inkişafını müəyyənləşdirən əsas amillərdəndir. Dövlət orqanları ilə təhsil müəssisələri arasında koordinasiya gücləndirildikcə, tədris prosesinin idarə olunması daha sistemli xarakter alır [3, s. 67].

Tədris prosesinin idarə olunması yalnız ali məktəblərdə deyil, orta ixtisas və peşə təhsili müəssisələrində də aktualdır. Turizm sahəsində bələdçilər, aşpazlar, resepsionistlər, xidmət işçiləri kimi peşəkar kadrların hazırlanması ölkənin turizm keyfiyyətinə birbaşa təsir göstərir. Bu səbəbdən peşə təhsilinin idarə olunmasında praktiki təlimə, əmək bazarı ilə birbaşa əlaqəyə və real iş şəraitində öyrənməyə üstünlük verilməlidir.

Turizm sahəsində etibarlı tədris proseslərinin idarə olunması və müasir dövr

Tədris proseslərinin idarə olunmasında qarşıya çıxan problemlər də mövcuddur. Bunlara bəzən tədris planlarının əmək bazarına uyğun olmaması, təcrübə proqramlarının zəif təşkili, müəllim heyətinin praktiki təcrübəsinin azlığı və innovativ metodların tətbiqində çətinliklər daxildir. Bu problemlərin həlli üçün dövlət, təhsil müəssisələri və özəl sektor arasında əməkdaşlıq gücləndirilməli, turizm təhsili sahəsində elmi-tədqiqatlar artırılmalıdır.

Turizm sahəsində tədris proseslərinin idarə olunması həm də beynəlxalq əlaqələrin inkişafını tələb edir. Xarici universitetlərlə ikili diplom proqramları, tələbə-müəllim mübadiləsi və beynəlxalq konfransların təşkili tədris keyfiyyətini yüksəldir, təhsil alanlara qlobal turizm anlayışını mənimsəmək imkanı yaradır. Bu, eyni zamanda ölkənin turizm imicinə də müsbət təsir göstərir.

Nəticə etibarilə, turizm sahəsində tədris proseslərinin idarə olunması çoxşaxəli, dinamik və strateji əhəmiyyətə malik bir sistemdir. Bu sahədə effektiv idarəetmə yalnız təhsil keyfiyyətini artırmır, həm də turizm sənayesinin ümumi inkişafına bilavasitə töhfə verir. Tədris prosesinin düzgün planlaşdırılması, müasir texnologiyalarla idarə olunması, praktik biliklərin gücləndirilməsi və sosial məsuliyyət prinsiplərinin tətbiqi nəticəsində turizm təhsili ölkənin iqtisadi və mədəni inkişafında aparıcı rol oynaya bilər.

Turizm təhsili həm də mədəni irsin qorunmasına yönəlməlidir. Tələbələr yalnız iqtisadi gəlir əldə etməyə yox, həm də milli dəyərlərin, tarixi abidələrin və təbii sərvətlərin qorunmasına yönəlmiş məsuliyyətli turizm anlayışına yiyələnməlidirlər. Bu məqsədlə tədris prosesinə "dayanıqlı turizm", "ekoturizm", "mədəni irs və turizm etikası" kimi fənlərin daxil edilməsi vacibdir. Beləliklə, tədris prosesi yalnız bilik vermir, həm də sosial və mənəvi dəyərlərin formalaşmasına xidmət edir.

Tənzimlənmiş tədris prosesi həm müəllim, həm də tələbə fəaliyyətinin qarşılıqlı əlaqəsini təmin etməlidir. Müəllim bu prosesdə yalnız bilik ötürən deyil, həm də təlimin fasilitatoru, yəni öyrənməni asanlaşdıran, istiqamət verən şəxs olmalıdır. O, tələbələrə fərdi yanaşmalı, onların maraq və potensialına uyğun tapşırıqlar verməli, interaktiv müzakirələr, debatlar və layihə işləri vasitəsilə tədrisi daha canlı etməlidir.

Tədris prosesinin qiymətləndirilməsi də tənzimləmənin mühüm hissəsidir. Qiymətləndirmə yalnız imtahan və ya testlərlə deyil, həm də davamlı müşahidə, təqdimatlar, layihə işləri və praktiki tapşırıqlar vasitəsilə həyata keçirilməlidir. Bu zaman tələbənin yalnız biliyi deyil, həm də bacarıqları, yaradıcılığı, komandada işləmək və qərar vermək qabiliyyəti nəzərə alınmalıdır.

Azərbaycanın turizm potensialı böyükdür və bu potensialın reallaşması təhsildə idarəetmənin keyfiyyətindən asılıdır. Turizm sahəsində tədris proseslərini səmərəli idarə etmək gələcəyin mütəxəssislərini hazırlamaqla yanaşı, ölkənin qlobal turizm bazarında rəqabət gücünü də artırır. Peşəkar, mədəniyyətli və yaradıcı turizm kadrlarının yetişdirilməsi üçün tədris prosesinin idarə olunması strateji əhəmiyyət kəsb edir. Beləliklə, tədris prosesinin hər mərhələsində idarəetmə mədəniyyəti formalaşdıqca, turizm sahəsi həm iqtisadi, həm də mənəvi baxımdan inkişafını davam etdirəcək [5, s. 63].

Turizm sahəsində tədris proseslərinin idarə olunması müasir dövrdə strateji əhəmiyyətə malikdir, çünki bu sahə həm iqtisadiyyatın, həm də mədəniyyətin mühüm istiqamətlərindən biridir. Turizm təhsili yalnız nəzəri biliklərin mənimsədilməsi ilə məhdudlaşmır; burada tələbələrə praktiki vərdişlərin, peşə etikası və idarəetmə bacarıqlarının aşılanması da əsas məqsədlərdəndir. Tədris prosesinin idarə olunması zamanı əsas diqqət turizm sektorunun dinamikliyinə uyğun çevik tədris modellərinin qurulmasına yönəlir. Bu sahədə kurikulumların müasir əmək bazarının tələblərinə uyğunlaşdırılması, təlim metodlarının innovativ texnologiyalarla zənginləşdirilməsi və beynəlxalq təcrübənin tətbiqi önəm daşıyır.

Yeni tədris proeslərinin idarə olunmasında insan resursları və müasir çağırışlar

Turizm təhsili sistemində idarəetmə həm də insan resurslarının düzgün planlaşdırılmasını əhatə edir. Müəllim heyətinin peşəkarlığı, onların daimi ixtisasartırma kurslarında iştirakı, həmçinin turizm müəssisələri ilə əməkdaşlıq əlaqələrinin genişləndirilməsi tədrisin keyfiyyətinə bilavasitə təsir göstərir. Təhsil müəssisələrinin turizm agentlikləri, otellər və regional turizm idarələri ilə birgə layihələr həyata keçirməsi tələbələrin təcrübə qazanmasını təmin edir. Bu, tədrisin real bazar şəraitinə inteqrasiyasını və gələcək mütəxəssislərin hazırlıq səviyyəsini yüksəldir.

Turizm sahəsində tədrisin idarə olunması yalnız pedaqoji prinsiplərlə deyil, həm də idarəetmə nəzəriyyələri ilə sıx bağlıdır. Burada planlaşdırma, motivasiya, nəzarət və qiymətləndirmə funksiyaları mühüm rol oynayır. Müasir tədris modellərində nəticəyönümlü idarəetmə konsepsiyası ön plana çıxır. Bu, hər bir tələbənin fərdi bacarıqlarına uyğun inkişaf trayektoriyasının müəyyən edilməsinə və tədris resurslarının səmərəli istifadəsinə şərait yaradır. Təhsil prosesinin monitorinqi, tələbələrin nailiyyət göstəricilərinin təhlili və tədris planlarının nəticələr əsasında yenilənməsi idarəetmənin əsas mərhələlərindəndir.

Eyni zamanda, turizm sahəsində tədris proseslərinin idarə olunmasında rəqəmsal texnologiyaların rolu getdikcə artır. Onlayn tədris platformaları, virtual ekskursiyalar, 3D modelləşdirmə və simulyasiya proqramları tələbələrə real turizm mühitini dərindən öyrənmək imkanı yaradır. Bu yanaşma həm də pandemiya dövründə və sonrasında tədrisin fasiləsizliyini təmin edən əsas vasitələrdən biri olmuşdur. Rəqəmsal idarəetmə sistemləri vasitəsilə tədris prosesinin izlənməsi, qiymətləndirilməsi və resursların idarə olunması daha çevik və şəffaf formada həyata keçirilir [3, s. 85].

Turizm təhsilinin idarə olunmasında beynəlxalq əməkdaşlıq da mühüm istiqamətlərdən biridir. UNESCO, UNWTO (Ümumdünya Turizm Təşkilatı) kimi beynəlxalq qurumlarla əməkdaşlıq, ikili diplom proqramları, tələbə və müəllim mübadiləsi layihələri tədris prosesinin qlobal standartlara uyğunlaşdırılmasına şərait yaradır. Bu cür əməkdaşlıqlar nəticəsində tələbələr beynəlxalq turizm bazarının tələblərinə cavab verən bilik və bacarıqlara yiyələnirlər.

Tədris proseslərinin idarə olunmasında milli mədəniyyətin və turizm potensialının nəzərə alınması da vacibdir. Azərbaycan kimi zəngin təbii və mədəni irsə malik ölkələrdə turizm təhsili milli kimlik və dəyərlər əsasında formalaşmalıdır. Bu, tələbələrdə vətənpərvərlik hissini gücləndirir, eyni zamanda ölkənin mədəni irsinin qorunmasına və dünyada tanıdılmasına töhfə verir. Kurikulumlarda Azərbaycanın tarixi abidələri, milli mətbəxi, musiqi irsi və ekoturizm imkanları ilə bağlı fənlərin tədrisi bu istiqamətdə əhəmiyyətli addımdır [1, s. 99].

Tədris prosesinin tənzimlənməsində etik dəyərlərin və peşə davranışının formalaşdırılması da vacibdir. Turizm sahəsində çalışan hər bir mütəxəssis yüksək ünsiyyət mədəniyyətinə, tolerantlığa və qonaqpərvərlik ənənələrinə malik olmalıdır. Tədris prosesində bu keyfiyyətlərin formalaşdırılmasına xüsusi diqqət yetirilməli, tələbələrə mədəni müxtəliflik, beynəlxalq etik qaydalar və müştəri məmnuniyyəti prinsipləri aşılanmalıdır.

Nəticə etibarilə, turizm mahiyyətli tədris proseslərinin tənzimlənməsi müasir təhsil sisteminin strateji istiqamətlərindən biridir. Bu prosesin uğurlu təşkili üçün məqsəd, məzmun, metod və nəticə arasında balans yaradılmalı, tədris həm nəzəri, həm də praktiki yönümlü olmalıdır. Turizm təhsili yalnız bilik qazandırmamalı, həm də tələbələrdə peşəkar düşüncə tərzi, mədəni məsuliyyət və innovativ yanaşma formalaşdırmalıdır. Bu məqsədlə tədris planları mütəmadi yenilənməli, beynəlxalq təcrübə öyrənilməli və müasir texnologiyalarla zənginləşdirilməlidir.

Turizm sahəsində keyfiyyətli təhsil həm milli iqtisadiyyatın, həm də mədəni irsin inkişafına xidmət edir. Peşəkar kadr hazırlığı, elmi-tədqiqat fəaliyyətinin gücləndirilməsi və tədris prosesinin

sistemli tənzimlənməsi nəticəsində Azərbaycan turizmi daha dayanıqlı, rəqabətqabiliyyətli və beynəlxalq səviyyədə tanınan bir sahəyə çevrilə bilər.

Turizm tədrisinin effektiv idarə olunmasında innovativ yanaşmalar

Turizm sahəsində tədrisin səmərəli idarə olunması həm də elmi tədqiqatların tətbiqi ilə əlaqəlidir. Turizm menecmenti, xidmət keyfiyyəti, ekoloji davamlılıq və mədəni irs idarəçiliyi kimi mövzular üzrə aparılan elmi araşdırmalar tədris prosesinə inteqrasiya olunmalıdır. Bu, tələbələrdə tənqidi düşünmə və problem həll etmə bacarıqlarını inkişaf etdirir. Elmi nəticələr əsasında tədris proqramlarının yenilənməsi və innovativ yanaşmaların tətbiqi təhsil sisteminin dayanıqlılığını təmin edir.

Turizm təhsili idarəetməsində liderlik və kommunikasiya bacarıqları xüsusi yer tutur. Tədris prosesinin uğurla idarə olunması üçün rəhbərlərin strateji düşünməsi, əməkdaşlıq mədəniyyətini formalaşdırması və müəllim-tələbə münasibətlərində demokratik yanaşma tətbiq etməsi zəruridir. Effektiv idarəetmə təhsil müəssisəsində motivasiya mühitinin yaradılmasını, komanda işinin gücləndirilməsini və innovativ ideyaların dəstəklənməsini tələb edir.

Nəticə etibarilə, turizm sahəsində tədris proseslərinin idarə olunması çoxşaxəli və dinamik bir sistemdir. Bu sahədə keyfiyyətli təhsilin təmin edilməsi üçün dövlət siyasəti, təhsil müəssisələri, özəl sektor və beynəlxalq tərəfdaşlar arasında sıx əməkdaşlıq vacibdir. Tədris prosesinin elmi əsaslarla, müasir texnologiyalarla və milli dəyərlərlə uzlaşdırılması Azərbaycan turizminin gələcək inkişafını təmin edən ən mühüm amillərdəndir. İdarəetmə prosesi yalnız təşkilati fəaliyyət deyil, həm də yaradıcılıq, planlaşdırma və sosial məsuliyyət tələb edən kompleks bir sistemdir [2, s. 72].

İrəliləyən dövrlərdə turizm sahəsində tədrisin daha da təkmilləşdirilməsi üçün regionlarda ixtisaslaşmış təlim mərkəzlərinin yaradılması, innovativ laboratoriyaların qurulması və startap yönümlü layihələrin dəstəklənməsi mühüm əhəmiyyət daşıyacaq. Beləliklə, turizm təhsilində idarəetmə yanaşmaları yalnız peşəkar kadr hazırlığı ilə deyil, həm də milli turizm strategiyasının həyata keçirilməsi ilə birbaşa bağlı olacaq. Bu, Azərbaycanın qlobal turizm məkanında rəqabət qabiliyyətini artıracaq və təhsilin davamlı inkişafını təmin edəcək.

Nəticə:

- Turizm sahəsində tədris proseslərinin səmərəli idarə olunması bu sahədə peşəkar, ixtisaslı və praktik bacarıqlara malik kadrların hazırlanmasında əsas rol oynayır;
- Tədris prosesinin idarə olunmasında planlaşdırma, təşkilatçılıq, motivasiya və nəzarət funksiyalarının düzgün tətbiqi təhsil keyfiyyətinin yüksəldilməsinə xidmət edir;
- Rəqəmsal texnologiyaların, innovativ təlim metodlarının və interaktiv yanaşmaların tətbiqi turizm təhsilinin müasir tələblərə uyğunlaşdırılmasını təmin edir;
- Turizm müəssisələri ilə təhsil müəssisələri arasında əməkdaşlıq əlaqələrinin gücləndirilməsi tələbələrin real istehsalat mühitinə inteqrasiyasını və praktiki təcrübə qazanmasını asanlaşdırır;
- Tədris prosesində keyfiyyətin idarə olunması mexanizmlərinin tətbiqi turizm təhsilinin nəticəyönümlü olmasına və məzunların əmək bazarına uğurla inteqrasiyasına şərait yaradır;
- Müasir idarəetmə prinsiplərinə əsaslanan tədris strategiyaları turizm sahəsində davamlı inkişaf, ekoloji məsuliyyət və mədəni irsin qorunması kimi dəyərlərin tədris prosesinə inteqrasiyasını təmin edir;
- Turizm sahəsində tədris proseslərinin idarə olunmasının elmi və praktiki əsaslarla təkmilləşdirilməsi ölkənin turizm potensialından daha səmərəli istifadə olunmasına və turizm təhsilinin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmasına şərait yaradır;

- Ümumilikdə, turizm sahəsində tədris proseslərinin məqsədyönlü və elmi əsaslarla idarə olunması turizm sənayesinin dayanıqlı inkişafına və ölkənin beynəlxalq rəqabət qabiliyyətinin artmasına mühüm töhfə verir.

ƏDƏBİYYAT

1. Zeynallı Y.Q. Azərbaycanda turizm sistemi fəaliyyətinin və idarə olunmasının iqtisadi-coğrafi problemləri. Bakı: Tuna, 1999
2. Turizmin davamlı inkişafı (yerli planlaşdırma üzrə mütəxəssislər üçün vəsait). Bakı, GİTN, 2001.
3. Turizm sahəsində normativ-hüquqi sənədlər. Bakı, GİTN, 2002.
4. Vəliyev X. Xəzər sahillorinə səyahət. Bakı, Gənclik, 1982.
5. Məmmədzadə M. Ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsində turizmin rolu və əhəmiyyəti. Təhsil problemləri qəzeti. № 03-04, B., 2007.

Məqalənin redaksiyaya daxilolma tarixi: 17.10.2025

Məqalənin təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 21.10.2025

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 24.10.2025